

KØBENHAVNS MUSEUM 2020

Vesterbro Ungdomsgård

KBM 4810

Matrikel 1588, 9185 Vesterbro, Sokkelund Herred, Københavns Amt

Sted- og Sb-nummer: 020306-1327

Lena Diana Tranekjer, Simone Mayer

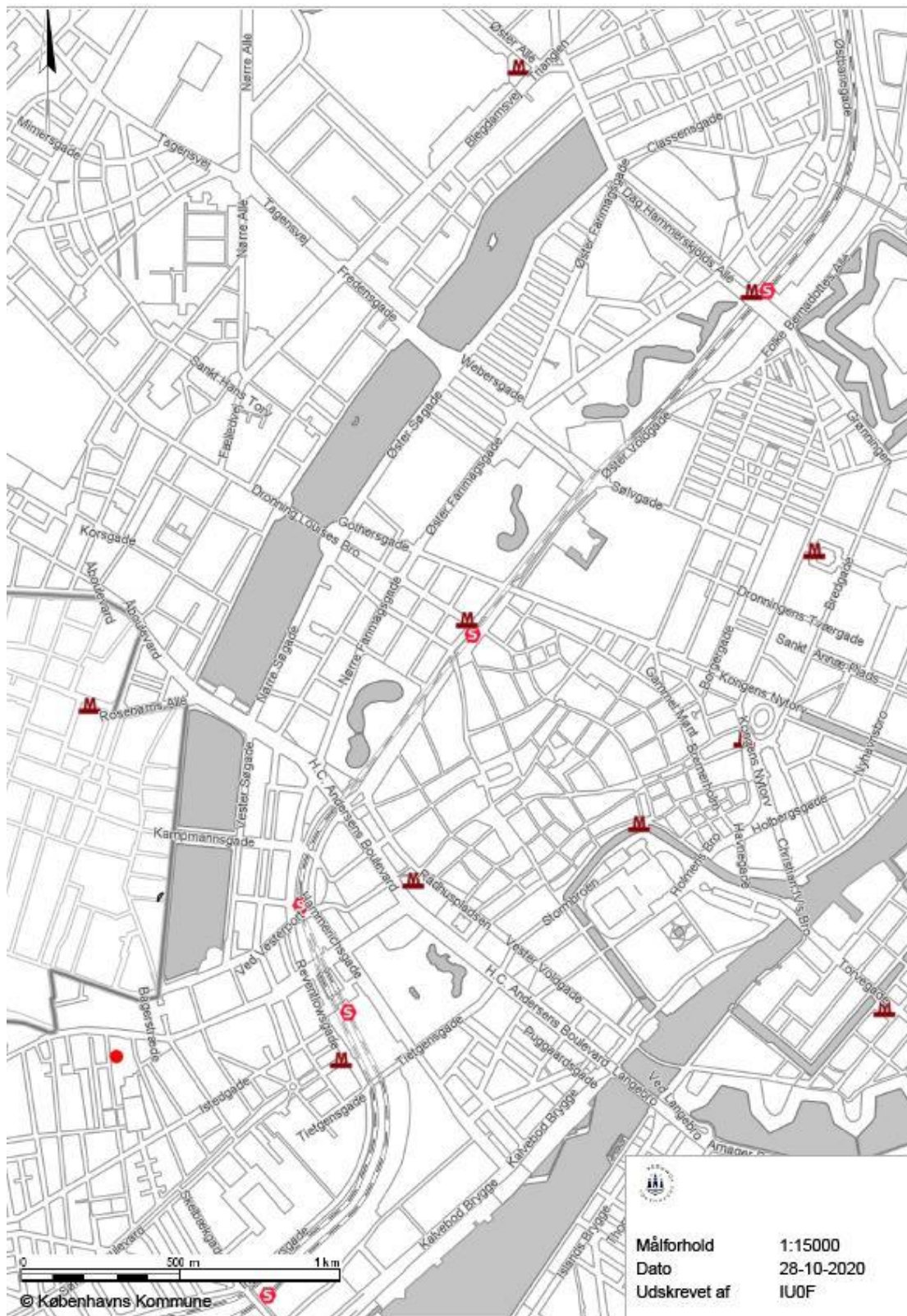
Københavns Museum
Stormgade 20
1555 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
E-mail: kulturarv@kk.dk
Hjemmeside: www.copenhagen.dk

Forsidebillede: En medarbejder fra Københavns Museum er i gang med at tegne profilet. Foto: KBM4365_1473

© Københavns Museum 2020

Indholdsfortegnelse

1. Resumé.....	5
2. Administrative data og udgravningsdata.....	6
3. Kulturhistorisk baggrund og potentiale.....	7
4. Udgravningsmetode.....	9
5. Undersøgelsens resultater.....	10
6. Sammenfatning.....	14
7. Fotoliste.....	15
8. Anlægsliste.....	15
9. Fundliste.....	17

Figur 1. Kort over København med markering af undersøgelsesområdet (rød prik).

1 Resumé

Dansk:

Under nedgravning til et kloaksystem i gården på Vesterbro Ungdomsgård, Absalonsgade 8, påtraf entreprenøren formodede menneskeknogler. Disse blev anmeldt til politiet, som efterfølgende gav sagen videre til Københavns Museum. Under den efterfølgende overvågning af nedgravning på ca. 4,5 m² fremkom et murhjørne og et affaldslag. Laget indeholdt husholdningsaffald som dyreknogler, østersskal, kridtpiber, glas og keramik og kan dateres til slut 1800-tal.

English:

During the excavation for a sewage system at Absalonsgade 8, the construction workers found a couple of bones and informed the police, who relayed the matter to the Museum of Copenhagen. During the following archaeological watching brief of only 4,5 m² a quoin and a deposit layer could be observed. The layer contained household waste consisting of animal bones, oyster shells, clay pipes, glass and pottery that dates to the late 19th century.

Arkæologiske perioder:

Ca. 1860-1900.

Anlæg og fund:

To teglstenmur, kulturlag, dyreknogler, østersskaller, keramik, jernsøm, glas, kridtpibe, fliser.

2 Administrative data og udgravningsdata

Feltarbejdet blev varetaget af Københavns Museum med museumsinspektør Simone Mayer som udgravnings- og beretningsansvarlig. Sagsansvarlig var museumsinspektør Lena Diana Tranekjer.

Undersøgelserne er bekostet af Københavns Museum som bygherre jf. Museumslovens § 26 stk. 1 og 2, om arkæologiske undersøgelser i forbindelse med bygge- og anlægsarbejder. Entreprenøren på jordarbejdet var Klamer ApS.

Beretningen og al kommunikation med bygherre, Slots- og Kulturstyrelsen og andre interessenter forbundet med undersøgelsen er at finde i museets sagsregistreringsdatabase, og sagsakter m.v. er desuden lagt i e-Doc under 2020-0834926.

Den 6. oktober 2020 blev Københavns Museum kontaktet af en entreprenør på stedet. Der var fund af formodede menneskeknogler, der var blevet overlevende til politiet (sagsid: 0100-83969-00255-20). Museet besigtigede stedet samme dag, og aftalte med bygherre og entreprenør, at vi ville deltage med en mindre forundersøgelse i form af en overvågning, når arbejdet blev opstartet igen.

Den 20. oktober 2020 meddelte politiet at de ikke ønskede at efterforske sagen yderligere og anlægsarbejdet kunne derfor opstartes igen under gravfredens bestemmelser. Identifikation af materialet, viste dyreknogler.

Den 21. og 22. oktober 2020 deltog museet ved en mindre forundersøgelse i form af overvågning. Feltarbejdet blev gennemført af Alexander Beyer Ehrensvärd Banck og Simone Mayer.

Den 23. oktober 2020 meldes anlægsarbejdet afsluttet.

Originaldokumentation og genstandsmateriale opbevares hos Københavns Museum. En elektronisk kopi af beretningen sendes til bygherre og vil desuden blive gjort offentlig tilgængelig på Slots- og Kulturstyrelsens nationale online register, Fund og Fortidsminder.

KBM-nr. og Internt sagsnummer	4810/4222
Slots- og Kulturstyrelsens journalnr.	-
Amt	Københavns Amt
Herred	Sokkelund Herrede
Kommune	Københavns Kommune
Kvarter	Vesterbro
Sogn	9185 Vesterbro
Periode for feltarbejde	21.-22. oktober 2020
Arkæologer	Alexander Beyer Ehrensvärd Banck; Simone Mayer
Areal (m2)	4,75
Volumen (m3)	6,25
Koordinatsystem	DKTM 3
Højdesystem	DVR 90
X-koordinater	-
Y-koordinater	-
Meter over havet	-
Bygherre	Hartvig Consult
Hovedentreprenør	Klamer Aps.

Tabel 2. Administrative data og udgravningsdata.

3 Kulturhistorisk baggrund og potentiale

Lokaliteten, Vesterbro Ungdomsskole, er beliggende vest for Københavns bykerne i bydelen Vesterbro, og har adressen Absalonsgade 8.

I 1400-tals kilder nævner, at området uden for Vesterport anvendes som kålhaver, og fra 1500-tallet flyttede de første møller og rebslagere derud. Absalonsgade hed før 1871 Banemøllerstræde, hvilket netop henviser til områdets reberbaner (fig.2).

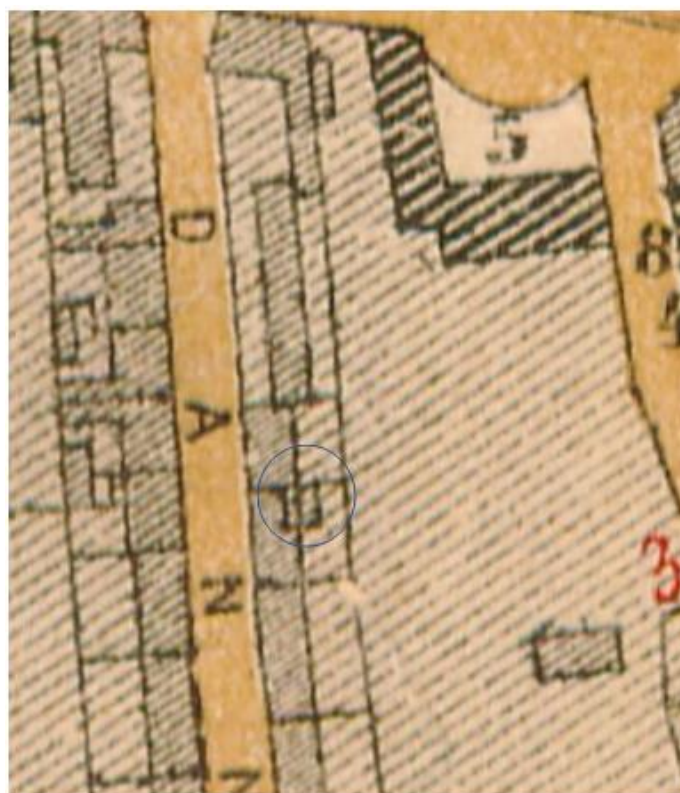
Absalonsgade forbinder Sønder Boulevard i syd, som ligger omtrent hvor den gamle kystlinje gik, med Vesterbrogade i nord. Indeværende lokalitet ligger op mod Vesterbrogade, som fra middelalderen fungerede som en vigtig hovedfærdselsåre ind til Vesterport og dermed det befæstede København. Vesterbrogade er fra 1600-tallet kendt som Alvejen, en befærde offentlig vej, som alle måtte benytte. Områdets bebyggelse er koncentreret omkring vejen (fig. 2).

Der måtte kun bygges lette strukturer uden for Københavns befæstning, der hurtigt kunne brændes af, i tilfælde af angreb på København. Området uden for voldene, har derfor huset ladegårde, møller, jord- og kvægbrug og senere pladskrævende eller uønskede by-aktiviteter som fx rebslagere, slagtere og beslægtede erhverv og ikke mindst værtshusene, hvilket Vesterbro er et godt eksempel på. I midten af 1800-tallet, blev befæstningen opgivet og demarkationslinje dermed nedlagt og Vesterbro blev intensivt bebygget i årene herefter.

Projektområdet er interessant, arkæologisk set, da der formodes at have være en livlig aktivitet langs Vesterbrogade, med tilhørende beværtninger, kroer, samt de øvrige oplandsaktiviteter, der er forudsætning for at drifte en storby. Der er derfor potentiale for at påtræffe rester af ældre bebyggelsesspor, gadeniveauer og forløb som, muligvis, adskiller sig fra de kendte, samt spor fra den tidlige industri i området.

Figur 2. Udsnit af kort fra 1761, som viser Vester Forstad. Det røde punkt markerer udgravningens ca. beliggenhed.

Figur 3. Udsnit af kort over Københavns omegn 1879, lokalitetens ca. placering er angivet med blå.

4 Udgravningsmetode

Det arkæologiske arbejde bestod i overvågning af én grøft (grøft 2), og dokumentation af allerede gravet grøft (grøft 1), samt enkelt mindre nedgravninger til eksisterende rør. Alt blev håndgravet af anlægsarbejderne grundet den meget begrænsede plads i gården. Grøft 1, ca. 1 meter brede og 3,25 meter i længde, var anlagt, da Københavns Museum blev tilkaldt. De arkæologiske undersøgelser var begrænset til den vestlige del af grøften, hvor en brønd skulle etableres og hvor der skulle grave 80 cm længere ned end de bestående dræn. Det var her, knoglerne var fremkommet. De sidste 30 cm af det 0,4 x 1 meter store grøftafsnit blev derfor udgravet af arkæologerne selv.

Under overvågningen blev der kun anlagt yderligere én grøft (grøft 2) af 0,5 meter brede og ca. 3 meter længde. Denne indeholdt ikke arkæologiske anlæg. Grøften fulgte et moderne plastikdræn ned til en dybde af 1 meter under det nuværende niveau. Stratigrafien blev fotodokumenteret og tegnet.

Grøfterne blev indmålt i hånd og tegnet i flade. På grund af bevoksning i gården og den begrænsede plads var det ikke muligt at få et signal for en digital indmåling med GPS. Tegningen er georefereret i IntraSIS¹.

Der er indsamlet enkelte fund fra undersøgelsen, der efterfølgende er blevet fotodokumenteret, keramikken blev hjemtaget til museet til brug ved datering. Da der var en mulighed for menneskeknogler, blev alle påtrufne løse knoglefragmenter indsamlet og hjemtaget.

Der er ikke udtaget prøver til naturvidenskabelige analyser.

¹ IntraSiS Explorer systemet er udviklet af det svenske kulturministerium og benyttes i forbindelse med indsamling, relatering, strukturering samt arkivering af data.

5 Undersøgelsens resultater

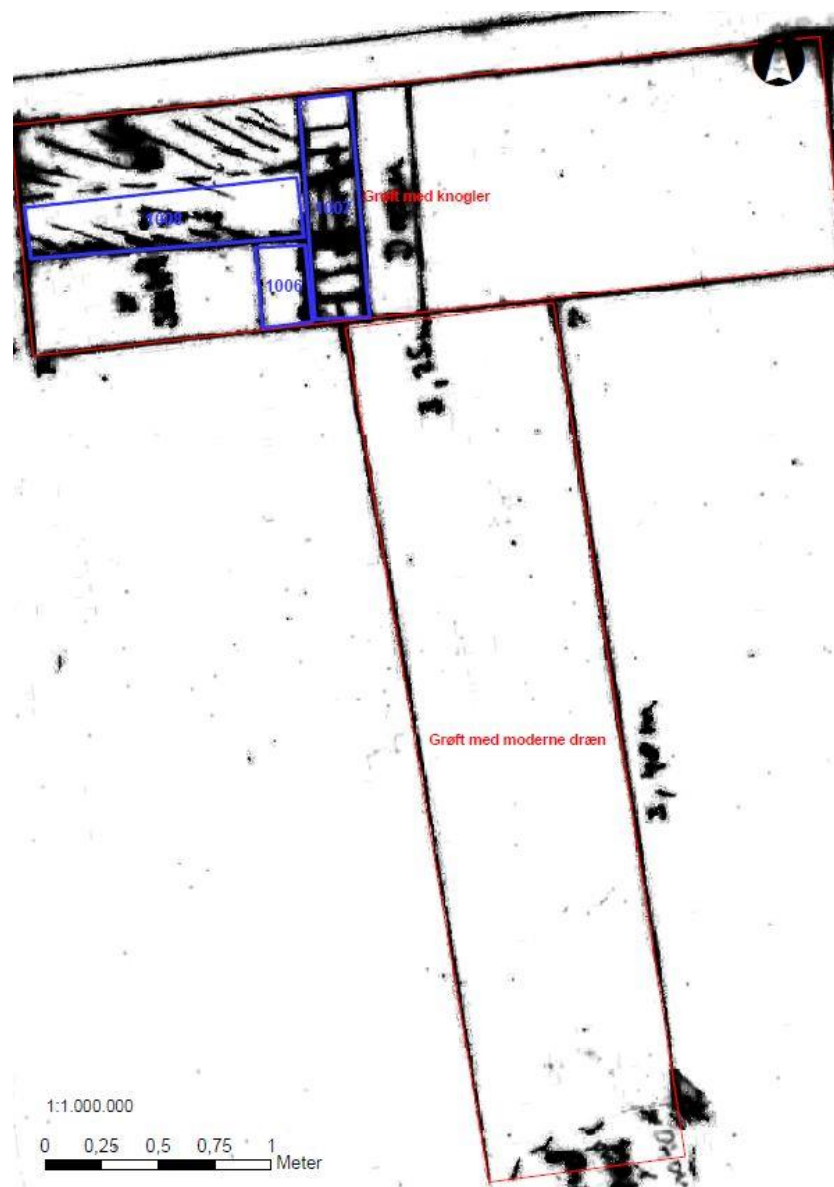

Fig. 4. Plantegning med de to undersøgte grøfter (rød) og murhjørnet (blå).

For at forny et kloaksystem blev der etableret to grøfter. Grøft 2 løber nord-syd og følger et moderne plastikrør, som ligger i 1 meter dybde. Gravearbejdet berørte kun det moderne sandopfyld over plastikdrænet. I det nye kloaksystem skulle indbygges en ny brønd, som var planlagt i den vestlig af drænet. Derfor havde man gravet en anden grøft (grøft 1) i øst-vestretning af 1 meter brede og 3,25 meter længde, som krydsede drænet i en vinkel af 90 grader (se fig. 4).

Fig. 5, til venstre. Den allerede gravede grøft 1 i Ø-V-retning, som krydser det moderne dræn og hvor der er gravet ned til en brønd bagerst i billedet. Set fra øst. Foto 0566.

Fig. 6, Til højre. Foto af affaldslaget, hvor knoglerne er fundet. Forinden kan det moderne dræn fornemmes og lige foran det teglstenen fra mur 1. Mur 2 er betonmuret, og forløber langs den højre billedkant. Set fra øst. Foto 0570.

Den østlige del er opfyldt med sand, som ved drænet og der skal ikke graves yderligere ned. I det ca. 1 m lange afsnit vest for drænet skal brønden anlægges (fig. 5). Direkte vest for drænet ligger en nord-syd-gående mur (mur 1, nr. 1007), som tydeligvis var nedbrudt til dette niveau, da man indbyggede det bestående dræn. Muren består af kun én række teglsten og er dermed 25 cm bred. Det er uklart, hvor langt den fortsætter mod nord eller syd, da den forsvinder i profilerne.

En øst-vest-gående mur (mur 2, nr. 1008) fører væk fra mur 1 mod vest, og løber parallel med grøftens kant. Denne mur er bevaret i et højere niveau, men blandet lidt sammen med moderne beton (fig. 6). Indenfor det dannede murhjørne, som var kun 40 cm bred, var der mørk løs jord (se længere ned). Herfra fremkom de knogler, som ledte til at arbejderne tilkaldte politiet.

Fig. 7. Sydprofilen i den vestlige grøftafsnit. Fundmateriale fremkom i den mørke jord mellem murene. Set fra nord. Foto 1463.

Stratigrafien kunne ses i sydprofilen af dette grøftafsnit (fig. 7). Under de ca. 5 cm tykke fliser og lidt humus fremkom en lagfølge af henholdsvis stabil grus, sand og ler, i alt 70 cm tykt. Under disse moderne opfyldslag lå et 12 cm tykt betongulv (nr. 1002) og direkte under det fremkom der rødfarvet sand med gule og røde teglsten af ca. 15 cm tykkelse (nr. 1003). Dette lag er planeringslag for betongulvet.

Pga. det senere indbyggede dræn er forholdene mellem mur 1 og betongulvet ikke helt klar. Udjævningslaget støder dog op mod muren. Begge murer havde et trin eller endnu et fundamentalslag (nr. 1006), på hvilket muren blev opbygget i 1,3 meter, under nuværende niveau. Jorden mellem de to mure og under betongulvets udjævningslag var ret løs mørkebrun sandet silt. Alle fund stammer fra dette lag. Det undersøgte område var ca. 0,8 x 0,4 x 0,8 meter. Ud fra fundmaterialet, som indeholdt mange dyrekogler og østers, men også keramik, en kridtpibe, jernsøm, glasskår og teglflisefragmenter, tolkes det som husholdningsaffald (nr. 1005).

Affaldslaget blev sandsynligvis forstyrret da man gravede ned til konstruktionen af mur 1 (sandsynligvis også af mur 2, men det er ikke observeret i profil). Mellem betongulvets udjævningslag og fundamentalslaget af mur 1 virker jorden lidt lysere og er derfor tolket som området materiale af affaldslaget, som blev reddeponeret i murgøften (nr. 1004).

Af fund blev der fundet 3 jernsøm, mange østersskaller, nogle keramikflisefragmenter og en enkelt stilk af en kridtpibe (fig. 8). Disse fund blev ikke hjemtaget til museet. Til gengæld blev alle kogler opsamlet, herunder mange ribben, for at kunne afklare, om der var menneskekogler iblandt dem (fund-nr. X2 og X3). Et kort gennemsyn kunne dog kun identificere kogler af forskellige dyr (svin, får/ged, fugl, lidt fisk). Koglematerialet udgår derfor. Keramikskårene blev hjemtaget til datering (fund-nr. X1). De forskellige glaserede keramikskår er alle sammen af typer, som optræder i slut 1800-tallet.

Fig. 8. Ikke hjemtagne fund: øverst eksempel på en østersskal; tre jernsøm i midten og nederst stilken af en kridtpibe. Til højre ligger et fragment af en keramikflise. Foto 1469.

Politiet havde sendt et billede med de koglefund, som oprindeligt blev gjort. På billedet er kun dyrekogler af forskellige dyr, bl.a. får/ged og kvæg, til at erkende (fig. 9). Der blev altså

ikke fundet menneskeknogler af arbejderne. Det svarer til tolkningen af de påtrufne fund og anlæg som rester af husholdningsaffald fra slut 1800-tallet.

Fig. 9. De oprindelige knoglefund, som blev indsamlet af politiet. Foto KEID.

6 Sammenfatning

Den korte undersøgelse viste bebyggelsesspor samt affaldslag med primært husholdningsaffald, dateret fra slut 1800-tal.

En gennemgang af kortmateriale viser, at lokaliteten sandsynligvis er ubebygget i 1761, men på kort fra 1879, ses bebyggelse (Fig. 3). Det påtrufne fundament og affaldslag, kan sandsynligvis henføres til denne bebyggelse og aktivitet ved denne.

De arkæologiske anlæg blev påtruffet i ca. 1 meter under det nuværende niveau. Pga. det meget lille udsnit som blev undersøgt, er det ikke muligt at lave videregående tolkninger, som går mere i dybden. Men forholdene viser områdets potentiale for at finde flere spor af den første bebyggelse og måske også af den præurbane brug af området i fremtidige undersøgelser. Dette er uvurderlig viden for kommende anlægsarbejder og den følgende arkæologiske indsats.

Ved fremtidige arbejder i Absalonsgade og de tilhørende områder vil Københavns Museum som udgangspunkt anbefale en forundersøgelse (overvågning) af arbejdet.

7 Fotoliste

Foto-nr.	Beskrivelse	Set fra	Dato/Sign.
0563-0565	Oversigt over grøften og profil.	Nord	21/10-20, Sm
0566	Oversigt over den allerede gravede Ø-V-gående grøft med det dybere hul for enden i vest.	Øst	21/10-20, Sm
0567	Oversigt over arbejdet i gården.	Syd	21/10-20, Sm
0568	Oversigt over den påtrufne tilstand.	Nord	21/10-20, Sm
0570-0577	Forskellige blik på murhjørnet og det dybere hul, hvor knoglerne blev fundet i.	Øst	21/10-20, Sm
0578	Fundene, som stadig lå ved grøften.		21/10-20, Sm
0580	Oversigt over den lille brøndgrøft mod nord.	Sydøst	21/10-20, Sm
0581-0582	Oversigt over den lille brøndgrøft mod nord.	Øst	21/10-20, Sm
1458	Færdig gravet hul.	Nord	22/10-20, AB
1459	Færdig gravet hul.	Øst	22/10-20, AB
1460	Detalje mur 2 (SS1008).	Syd	22/10-20, AB
1461	Færdig gravet hul.	Syd	22/10-20, AB
1462	Detalje mur 1 (SS1007).	Øst	22/10-20, AB
1463	Profil i hullet.	Nord	22/10-20, AB
1464-1469	Ikke hjemtagne fund: glas, østers, jernsøm, flise, kridtpibe.		22/10-20, Sm
1470-1475	Arbejdsfotos: Alexander i gang med at tegne.		22/10-20, Sm
1476	Oversigt andre huller.	Vest	22/10-20, Sm
1477	De to teglsten fra en mur, som kigger ud under havemuren.	Nord	22/10-20, Sm
1478-1481	Arbejdsfotos og oversigtsfotos af gården.		22/10-20, Sm

8 Anlægsliste

Intrasi sld	Name	Subclass	Beskrivelse	Datering	Udgravningsforhold
1001	Udjævningslag	Lag/Fyld (deposit)	Gul ler, ligger under lysegrå sand og stabil grus (se nr. 1 og 2 på T2), moderne udjævningslag med få trækulstykker. Ligger på betongulvet 1002. Blev skåret da man indbyggede den bestående dræn (lysegrå sand er fyld af forstyrrelsen).	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
1002	Betondæk	Forstyrrelse	Moderne betondæk eller fundament i ca. 70-80 cm under nuværende overflade. Lagene ovenpå nok til udjævning / ophøjning af gården. Direkte under betondækket ligger lag 1003, som er den forberedende udjævningslag til betondækket.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt

1003	Løs opfyld/udjævning	Lag/Fyld (deposit)	Løst opfyldslag / udjævningslag, underlag til betondækket 1002. Ligger over 1004. Indeholdt lidt glas og mest røde og gule teglstenfragmenter.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
1004	Bagfyld mur	Lag/Fyld (deposit)	Muligvis blot samme lag som 1005, men en lidt mere lys/humøs brun nuance. Indeholder også lidt mørtel. Det er nok redeponeret af nedgravningen for mur 1007 og består af området materiale fra lag 1005. Der er ikke givet et nedgravningsnummer til byggegrøften.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
1005	Kulturlag	Lag/Fyld (deposit)	Laget indeholder også lidt keramik, rødt tegl, sten, kridtpiber, glas og CBM. Fund fra X1-3 er nok alle fra dette lag. Forholdsvis rent muldlag, dog med diverse fund, følte lidt for løst til at det kan siges at være oprindeligt muldlag. Ikke gravet længere ned (bunden af grøften), men nok forstyrret af mur 1007.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
1006	Fundament til mur 1007	Sten-/teglkonstruktion	Underfundament til mur 1007. lidt uklar, hvad den bestod af, men virker som betonblanding under mur 1007 til at forberede byggegrunden for muren.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
1007	Mur 1	Sten-/teglkonstruktion	Observeret ca. 1 m N-S gående, forsvinder i begge ender i profilet. Gule og gulrøde fejlblandede sten af normal format. Krydsforbandt. Blev nedbrudt da man indbyggede plastikdrænet, muligvis tidligere, men pga. drænet er forholdet til betondæk 1002 ikke helt klar. Muren blev påtruffet med 5-6 skift, ca. 50 cm, nederst er der et muligt underfundament 1006. SD1004 er nok redeponeret af 1005 materiale i murens byggegrube, som ikke er godt synligt.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt

1008	Mur 2	Sten-/teglkonstruktion	Ø-V-gående mur, støder på mur 1007/ mur 1. Muren kunne ses over ca. 1 m længde inden den løb i profilet mod vest. Den var ret forstyrret af en moderne betonopfyld, som lå over og rundt om den. Den var ellers opbygget som mur 1007 i krydsforbandt. Det var gule teglsten og der var ca. 1 m murhøjde bevaret, formodentlig var der også et underfundament som hos 1007. Den frilagte sydside af muren var ikke bygget til at kunne ses: mørtlen var presset ud mellem teglstenene og det hele var ikke særligt lige.	Moderne tid (efter 1848)	Tørt
------	-------	------------------------	--	--------------------------	------

9 Fundliste

Intrasis Id	X-nr	Navne	Materialer	Tolkning	Antal	Fundstatus	Vægt i gram	Beskrivelse	Datering
200001	1	X1	Keramik		6	Registreres i SARA	151	Keramik, indsamlet den 22/10-20 af SM fra det mørke lag 1005. Til datering. Forskellige glaserede fragmenter, bl.a. en låg og en jdepotte. Dateringen er sen 1800-tal eller omkring 1900.	Moderne tid (efter 1848)
200002	2	X2	Knogle	Affald	10	Registreres ikke i SARA	13	Dyrekogler. Fund fra arbejderne (rester af hvad politiet havde taget med efter de var blevet tilkaldt). Opsamlet under besigtigelse af SM, 21/10-20. Hjemtaget for at kontrollere, om der var menneskekogler. Da ikke tilfældet -> udgår.	

20000 3		X3	Knogle	Affald	31	Regist reres ikke i SARA	111	Dyrekogler. Indsamlet fra det mørke lag 1005 under udgravning af det samme, 22/10-20 af SM. Knogler blev først hjemtaget for at kontrollere, om der var menneskeknogler imellem. Det viste sig at være svin, får/ged, fugl og lidt fisk. Knoglerne havde skærespor fra slagtningen. Det er nok husholdningsaffald. Fund udgår.	
------------	--	----	--------	--------	----	-----------------------------------	-----	--	--